

Leo Leesment – Tartu Ülikooli õigusteaduse professor ja orientalist

Aili Karindi. Leo Leesment. Õigusteaduskonna auväärse õppejõu kuulsast suguvõsast ja huvitavast eluteest. Tartu, 2006.

Ülikooli teadusajaloo uurimisel on käsitlus seal töötanud õppejõududest, eriti aga paljudes eri teadustes juhtivat osa etendanud professoritest kahtlemata üpris oluline. Seda vajadust järgides on eraldi uurimistöid teadlastest avaldatud teatud erialade kaupa. Tartu ülikooli ajaloo seisukohalt on viimasel ajal ilmunud seda laadi uurimustöödest silmapaistvamaid 2002. a. ilmunud Maie Toomsalu monograafia “Tartu ülikooli Vana anatoomikumi professorid”, mis 2007. a. ilmus ka ingliskeelsena. Eraldi monograafiatena on ilmunud raamatud mitme professori kohta. Seejuures on märgatavad erinevused eri teaduste valdkonnas.

Paljude teaduste võrdlemisel on märgatav õigusteaduskonna tagaplaanile jäämine. Põhjuseks on olnud selle teaduse, võib-olla veel rohkem juristide seos poliitikaga nii Eesti Vabariigi kui ka Nõukogude okupatsiooni ajal. Seoses sellega oli eriti okupatsiooni ajal raske, kui mitte võimatu avaldada uurimistöid poliitiliselt vastaspoolele kuuluvate teadlaste kohta, kuid teiselt poolt oli Nõukogude okupatsiooni ajal vähe teadlasi, kes oleksid suutnud õigusteaduskonnas vastu seista eriti tugevale poliitilisele survele kommunistliku lainega liitumiseks.

Kõige selle taustal on väga tähelepanuvääratav pealkirjas nimetatud raamat, mille ülesandeks on olnud tutvustada õigusteadlast professor Leo Leesmenti, kes lisaks oli tegev ajaloolase ja koduloolasena, aga sai tuntuks ka Eesti silmapaistva orientalistina. Raamatu eripäraks on see, et esimese poole sellest võtab enda alla käsitlus Leesmentide suguvõsast ja alles teine pool jääb teose peakangelasele. See annab Leo Leesmenti eluloole sügava perekondliku tausta, aga kõneleb ka autori laiahaardelisest tööst.

Raamatust saame teada, et Leo Leesment sündis 17. aprillil 1902 Riias. Lisaks mainitud eesnimele anti talle ristimisel isanime järgi lisanimeks ka Johan, kuid tavalises kõne- ja kirjapruugis pole kasutatud Leo-Johani nime. Riia linn oli küll Leo Leesmenti sünnikoht, aga mitte perekonna päritolu ega elukohta märkiv paik. Perekond pärines Lõuna-Pärnumaalt Saarde kihelkonnast. Autor alustab perekonnalugu selle eelloosse kuuluva isapoolse

esivanema Toomasega (Toomaga) Vooruküla Laugi talust. Sisuline algus on aga seal, kus Toomasel ja ta naisel Annel sündis 10. novembril 1744 poeg Hans. Hansu poeg Märt (s. 1779) oli see, kes 1822. a. sai perekonnanime. Tavalisele lugejale on uudne kuulda, et “leesment” tähendas puulukku.

Raamatu järgnevas osas esitatakse perekonnalugu, mis hargneb Pati-Nurmeotsa ja ka Pati-Petriõue talust. Üheks haruks naislinis oli peretütar Liisa, kes 1898. a. oli abiellunud Andres Looritsaga ja kelle abielust 1900. a. sündis eesti kultuuriloos ülmalt tuntud Oskar Loorits. See oli mees, kes juba 1926. a. kaitses *dr. phil.* kraadi, oli Eesti Rahvaluule Arhiivi looja ja juhataja ning aastast 1938 Tartu Ülikooli dotsent, 1944. a. põgenes ta Rootsi, kus jätkas tööd liivi rahvapärimeste koguja ja uurijana, aga ka eesti rahvausundi ja eestluse uurijana.

Leesmentide perekonda kuuluvate silmapaistvate eestlaste hulka kuulub ka Heikki Leesment (s. 1914), kes oli lõpetanud Tartu Ülikooli õigusteaduskonna, olnud Eestimaa meeskooride laulupäevade peakorraldaja, põgenes Rootsi ja sealt USA-sse, kus töötas arhitektina. Ühtlasi oli ta Eesti Rahvuskomitee USA-s asutaja ja kauaaegne esimees.

Leesmentide suguvõsa meeste seas sai tuntuks ka Otto Leesment (1908–1979), kes oli õppinud Tartu Ülikooli õigusteaduskonnas ja olnud seal Eesti Üliõpilaskonna esimees, kuid pärast oma isa ja venna küüditamist 1941. a. teenis Saksa vägedes, kuni määrati 1941. a. Eesti Omavalitsuse sotsiaaldirektoriks ning järgmisel aastal Eesti Rahva Ühisabi direktoriks.

Leesmentide perekonna kuulsaimate liikmete hulka kuulub Hans Leesment (1873–1944), kes oli õppinud Tartu Ülikooli arstiteaduskonnas, täiendanud end Peterburis, Saksamaal ja Prantsusmaal, seejärel olnud arstiks Pärnus, Tartus ja Tallinnas, aga eriti oluline tema karjäär oli see, et Eesti Vabadussõja ajal oli ta välja teeninud sanitaarkindralmajori aukraadi. Tema kultuurialaste huvide väljenduseks oli pikaajaline Pärnu Endla teatri juhataja ja juhi ameti pidamine, kuid ta elutööks loetakse Eesti Punase Risti asutamist ja väljaarendamist esimese esimehe-presidendina.

Haritlaskonda kuulus ka Leo Leesmenti isa Jaan Leesment (1870–1941), kes pärast Pärnu gümnaasiumi oli lõpetanud 1894. a. Tartu Ülikooli õigusteaduskonna, oli vannutatud advokaadi abi Peterburis ja Riias, seejärel vannutatud advokaat Pärnus. Ühtlasi oli ta Pärnu Majandusühisuse, Pärnu Laenu- ja Hoiuühisuse ning Pärnu Panga asutaja ja juhataja, seejärel aga Pärnu esimene eestlasest linnaapea. Jaan Leesmenti abielust oma aja kohta haritud naise Olinde Olssoniga sündis neli last,

kellest esimene oli meie tähelepanu keskpaigas olev Leo-Johann, tema järel öde ja kaks venda. Noorim vendadest, Otto-August oli Tartu Ülikooli majandusteaduskonna lõpetanud pangatöötaja, kes arreteeriti Nõukogude okupatsiooni ajal ja suri Kirovi oblastis 1942. a. Teine vend Karl-Olof oli üks Eesti raadioasjanduse pioneere, kes emigreerus Rootsi. Peretütar Linda-Emilie-Anna abiellus juuratudengi ja tulevase advokaadi Arthur Peetrega, kellest sai samuti Pärnu linnapea. Viimati mainitud perekond põgenes 1944. a. samuti Rootsi, kus nende pojast Jaak Peetrest sai väga tuntud matemaatikaprofessor, kes on teinud koostööd Eesti teadlastega.

Kogu perekonnalugu vaadeldavas teoses iseloomustab andmete täpsus ja detailirikkus. Lisaks siin esitatule on andmeid veel väga mitmete teiste perekonnaliikmete kohta. On näha, et kõige selle taga on sügavad arhiivuurimused, kuid kuna kogu oma ilmelt teaduslik töö on esitatud populaarteaduslikus vormis ja ilma viideteta, ei ole võimalik allikaid näha. Tõsi küll, töö lõpus on esitatud ebaadekvaatse pealkirjaga “Kasutatud trükised ja allikad” (allikad võivad olla ka trükitud ja artiklid võivad olla käsikirjas), kuid puuduvad konkreetsed viited arhiivimaterjalidele. Võib oletada, et nendeks võisid olla Leo Leesmenti enda arhiivuurimused, mille käigus tehtud märkmed ja väljakirjutused on säilinud tema poja ja tütre valduses.

Teise poole vaadeldavast raamatust moodustab raamatu peategelase Leo Leesmenti elu ja teadustegevuse käsitus. Nagu eelnevalt märgitud, sündis Leo-Johann Leesment 17. aprillil 1902 Riias, kuid juba samal aastal kolis perekond Pärnusse, kus möödusid ka Leo lapsepõlve- ja kooliaastad. Seoses Esimese maailmasõjaga evakueeriti Pärnu gümnaasium Venemaale Muromi linna, kuid õnneks jõudis ta õigel ajal tagasi kodumaale. Leo Leesment osales Eesti Vabadussõjas 1918–1920 ja lisaks sellele oli ta Tallinna Merekindluse ohvitser Aegnal 1920–1921. Sõjaolude tõttu ei saanud ta lõpetada Pärnu gümnaasiumi ja seetõttu lõpetas ta 1922. a. eksternina Tartu Hugo Treffneri Gümnaasiumi. Gümnaasiumi lõpudiplomi puududes astus ta 1921. a. Tartu Ülikooli vabakuulajana, aga 1922. a. sai temast õigusteaduskonna üliõpilane. 1925. a. lõpetas ta ülikooli esimese järgu diplomiga.

Järgnevalt sai ta magistrikraadi uurimistöö eest “Liivimaa õiguspeegel ja tema lahkuminekuud Sachsenspiegelist – Saksi peeglist”. Ta oli esimene Tartu Ülikooli kasvandik, kes jõudis Eesti ülikoolis magistrikraadi kaitsmiseni. Edasiõppimist jätkas ta Viini ülikoolis, seejärel Maini-äärses Frankfurdis. 1928. a. pidas Leo Leesment Tartu Ülikoolis oma prooviloengu, mis sai alguseks ta loengutele kuni nende keelamiseni Nõukogude okupatsiooni

ajal. 1932. a. kaitses ta doktoriväitekirja “Vargus ja röövimine Vana-Liivimaa õiguse järgi keskajal”. Lisaks õigusteadusele tundis L. Leesment sügavat huvi idakeelte vastu ning pühendas nende õppimisele palju aega oma õpingute ajal välismaal, sealhulgas Viinis ja Pariisis. Esikohal nende seas oli hiina keel ja Hiinaga seotu. Tema poolt tehtud suur töö oli hiina nimede transliteerimine eesti keelde, kuid ta pidas Tartu Ülikoolis ka eraldi loengukursuse Hiina õigusest. Lisaks sellele oli ta õppinud ka paljusid Euroopa ja mitmeid teisi idakeeli ning oli Akadeemilise Orientaalseltsi rajamise algatajaid. Kodu-uurijana kirjutas ta rea artikleid ja väikese raamatu Kihnu ajaloost.

1929. a. abiellus Leo Leesment majandusteaduskonnas õppiva Elfriede-Rosalinde Pasteliga, kellega tal sündisid tütar Lia, kes suri varakult, ning seejärel poeg Toomas ja tütar Lilja.

1941. a. sai Leo Leesmentist kriminaalõiguse professor, kuid ta sai sellel kohal olla ainult mõned sõja-aastad ja veidi ka teise Nõukogude okupatsiooni algusest. Kui bolševike partei keskkomitee VIII pleenum võttis kursi rahvusliku haritlaskonna kõrvaldamisele, ei lubatud terve rea professorite seas loenguid pidada ka Leo Leesmentil. Aprillis 1951 ta arreteeriti ja saadeti Irkutski oblastisse Tšunski rajooni vangilaagrisse. Seal vabanes ta juunis 1956 seoses “sulaga”. Professori kohale teda muidugi ei taastatud, kuid võõrkeeli valdava teadusajaloolasena sai ta siiski ametikoha ülikooli raamatukogus. 1958. a. sai temast ülikooli raamatukogu käsikirjade ja haruldaste raamatute osakonna juhataja.

Kohtusin temaga õige peatselt pärast ta tagasitulekut Siberist tänu ta tütrele, kes oli meie ajalootudeng ja kes viis oma isa kokku minu kui noore õppejõuga ilmselt mu vaimse ja ideoloogilise suunitluse järgi. Mul oli au osaleda mitmel ta sünnipäeval. Vestlustes Siberi vangilaagrist tulnud auväärse teadlasega köitis mind ta imeväärne optimism. Ta rääkis küll vangilaagri õudustest, kuid pearõhk oli sellel, kui toredate inimestega ta seal kokku puutus, eriti aga sellel, milliseid keeli ta sai seal õppida. Meelde on jäänud, et hollandi keelt. Ta jõudis äratada ka minus viimati mainitud keele vastu huvi, nii et kui Pent Nurmekund alustas Tartu ülikoolis hollandi keele õpetamist, olin ma ta õpilaste seas.

Auväärne õigusteadlane, orientalist ja ajaloo entusiast lahkus meie hulgast 16. jaanuaril 1986. Vaadeldav raamat aitab jäädvustada ta mälestust, kuigi oleks oodanud, et selleks tehtud suure töö seas oleks pakutud põhjalikumat analüüsi ta õigusteaduslikule loomingule.

Helmut Piirimäe